

jeho porozumění a nabízí předporozumění pro jeho interpretaci (proto mohlo Tridentinum říci, v obraně proti reformaci, že Písmo a tradice je třeba číst *pari pietatis affectu*). *Takto* dosvědčovala církev v dějinách evangelium.

Závěrem několik poznámek sumou:

1) Touto střízlivou, vyváženou a v zdravém slova smyslu zaujatou studií předloženého problému se (aspoň zčásti) zjemnilo napětí vyzářované kolem dogmatu vzniklé předně vinou nekompetence a nedorozumění, co dogma je a jaká je jeho funkce.

2) Totiž že je službou porozumění Písmu, i když současně nebezpečím, že pohled skrz dogma k Písmu upřený

ustrne vinou liturgické praxe na něm, že „nedohlédne“ *ad fontes*, a že Kasperem tolik doporučená historicko-kritická exegese a metoda dějin formy se tímto stane jen antikvariátním zbožím několika málo biblistů. Protestanti, kteří zmíněné brýle tradice od reformace nenosí, tu, zdá se, vyprofitují více.

3) Ti však, nejsou-li mystiky *per naturam* a nemají-li předporozumění, jak Písmo číst a vykládat dané samým Pánem Bohem, se vystavují riziku pádu do iluzí a zkusmých interpretačních pokusů. Je nasnadě, že v takových situacích by bylo asi lépe přimknout se k tradici velkého dubiska katolictví a tiše poděkovat za pomoc v nouzi.

Jaroslav Sýkora

HARNACKOVY PŘEDNÁŠKY O PODSTATĚ KŘESŤANSTVÍ – METODY A ÚČINEK

Thomas Hübner: Adolf von Harnacks Vorlesungen über das Wesen des Christentums unter besonderer Berücksichtigung der Methodenfragen als sachgemässer Zugang zu ihrer Christologie und Wirkungsgeschichte (= Europäische Hochschulschriften. XXIII Theologie, Bd. 493). Frankfurt am Main... Peter Lang 1994. XXIII + 222 stran.

Jako příloha k *Teologické reflexi* I (1995) č. 2 vyšla stať „Jak recenzovat knihy“. I když jsou údaje o Hübnerově knize zařazeny do recenzní části, lze je považovat spíše za zprávu o pozoruhodném spisu než za recenzi hodnotící přínos publikace pro různé teologické obory.

Dr. Thomas Hübner, evangelický farář v Kolíně nad Rýnem, uveřejnil svou doktorskou disertaci, která byla přijata r. 1992 teologickou fakultou univerzity v Bonnu. Poslal výtisk pisateli této zprávy, jako dík za překlad z češtiny použitý při přípravě disertace. Tento

skromný překlad byl pořízen na jaře r. 1983, když pisatel tohoto příspěvku se díky americkému výměnnému Fulbrightovu programu účastnil vyučování a výzkumu na univerzitě v Münsteru ve Vestfálsku. Na tamní evangelické teologické fakultě působil otec Thomase Hübnera, Eberhard Hübner, jako profesor náboženské pedagogiky.

Ve své disertační práci Thomas Hübner pečlivě sleduje, jak Harnack uplatnil matematickou metodu nazývanou „dokonalá indukce“ pro úvahy o podstatě křesťanství. Tento přístup si zaslouží obecnou pozornost.

Jméno Harnack je zajímavé svým původem. Je to úprava českého jména Hornák, které si v 18. století přinesla do Německa z Moravy evangelická rodina, jež unikla náboženskému útlaku. Tento údaj sdělil Adolf Harnack profesor pražské univerzity Tomáši Garrigue Masarykovi, jenž jej navštívil v Berlíně. Masaryk informoval o svém setkání s Harnackem v přednášce, jež pak byla uveřejněna pod názvem *Přehled nejnovější filosofie náboženství* v Praze r. 1910.

V úvodu ke své knize (16-20) Hübner podává údaje o Harnackovi a o jeho proslulých přednáškách. Adolf Harnack se narodil r. 1851 v městě zvaném tehdy – pod ruskou vládou – Dorpat; nyní Tartu v Estonsku. Šlechtický titul mu propůjčil německý císař Vilém II. v Berlíně r. 1914; od té doby je slavný učenec uváděn jako Adolf von Harnack. Zemřel r. 1930 v Heidelbergu.

Přednášky zkoumané v Hübnerově knize vyšly pod názvem *Das Wesen des Christentums. Sechzehn Vorlesungen vor Studierenden aller Facultäten im Wintersemester 1899/1900 an der Universität Berlin gehalten*. Byly vydány tiskem podle těsnopisného záznamu, který pořídil student teologie Walther Becker. Jiný záznam, který zapsal student teologie Friedrich Israel, je uveřejněn na konci Hübnerovy knihy (358 až 403).

Metodu „dokonalé indukce“ vysvětluje Hübner v první kapitole (22–97) a její význam pro christologii hodnotí v třetí kapitole (189–202). Pečlivě popisuje čtená vydání Harnackovy knihy o podstatě křesťanství z let 1900–1985 (312 až 339). Působení této knihy je sledováno od jejího vydání v r. 1900 do r. 1991 v druhé kapitole (98–175), důle-

žité důsledky též ve čtvrté kapitole (189 až 202). Odezva Harnackových přednášek je sledována v účelně uspořádaných bibliografiích (214–292). Jmenný rejstřík usnadňuje přístup k údajům (404–421). Tři podobizny vědců je přibližují dnešnímu čtenáři (15, 31, 57).

Tento stručný přehled jen naznačuje bohatství údajů a hloubku rozborů ve vzorné Hübnerově disertaci.

V této knize lze nalézt mnoho údajů a postřehů z různých hledisek zajímavých. Je v ní uvedeno, jak se s Harnackovými názory o podstatě křesťanství vyrovnávali Albert Schweitzer, Karl Barth, Rudolf Bultman i jiní znalci.

Pozoruhodné jsou předmluvy k různým vydáním přednášek (345–357). V předmluvě k vydání z roku 1915, určenému vojákům, vyznává von Harnack své německé vlastenectví.

Z českého hlediska lze uvést jen odkaz na článek *Cesta Adolfa Harnacka za podstatou křesťanství*, který uveřejnil profesor František M. Bartoš v Theologické příloze Křesťanské revue roku 1960. Mezi 15 jazyky, do nichž byla Harnackova kniha o podstatě křesťanství přeložena (16, pozn. 4), není čeština; zřejmě čeští čtenáři znali dost dobře němčinu, takže překlad nepotřebovali.

Thomas Hübner uvádí jako účel své práce kritické zhodnocení diskuse o Harnackově knize (21). Cituje před tím větu, která byla předmětem mnohých kritik: „Nikoli Syn, nýbrž jen Otec patří do evangelia, jak je Ježíš zvěstoval“.

Kriticky zhodnotit Hübnerovu knihu by vyžadovalo kompetenci v různých oborech, jež jsou zřídka zastoupeny v jedné osobě.

Harnack považoval lidský rozum za zrozeného matematického fyzika (77).

Hübner vysvětluje Harnackovu metodu s pomocí matematických vzorců a geometrických náčrtů. Do oboru dějin vědy náleží jeho údaje o matematicích, jako je berlínský učenec Peter Gustav Lejeune-Dirichlet. Vývoj historické metodologie použitím přírodovědeckých metod je představen na anglických historících; Thomas Carlyle a Edwin Hatch byli Harnackovi vzorem v uplatňování indukce.

Jádro skryté vědeckému poznání se projevuje v obalech. Obrat od empirické indukce k matematické úplné indukci povede k jinému zařazení Harnacka v dějinách teologie (202).

Hübner charakterizuje Harnackovu christologii pomocí matematických vzorců (185–186). S hlediska tradičních teologických oborů christologie náleží i do biblické teologie i do systematické teologie.

Metodické problémy různých oborů jsou stále předmětem diskuse. V tomto časopise je jim věnován článek Petra

Pokorného *Co je teologie* (TREF, 1996, č. 1, s. 35–51).

Hübnerova kniha obsahuje velké množství pečlivě utříděného materiálu i cenné podněty k další práci. V závěru (202) uvádí, že hypotéza doplňkovosti na základě Harnackovy asociace metod matematické dokonalé indukce povede dále.

V roce 2000 uplyne 100 let od vydání Harnackových přednášek o podstatě křesťanství. Lze očekávat, že toto výročí podnítl další studium této vlivné a tak kritizované knihy. Hübnerova práce bude k tomu velice užitečná.

Hübnerovu práci náležitě posoudí odborníci různých oborů, jimiž se tato kniha zabývá. Tato zpráva jen oceňuje podrobnost údajů a originální přístup k rozborům publikace a jejího vlivu. Čtenáři Hübnerovy disertace o Harnackově knize pojednávající o podstatě křesťanství mohou najít i nepřímé podněty pro svou vlastní práci.

Stanislav Segert

POTŘEBNÁ LITURGICKÁ OSVĚTA

Klemens Richter: Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. Přeložil Jan Sokol. Vyšehrad 1996. Stran 183.

Známý katolický liturgik z Marburku vydal kromě prací vědeckých také tři svazky určené širší veřejnosti. Vysvětluje v nich nejdůležitější problémy křesťanské bohoslužby, katolické mše a církevního roku v duchu liturgické reformy 2. vatikánského koncilu. Volí k tomu formu krátkých úvah, jež odpovídají na otázky, kladené mu kdysi časopisem *Christ in der Gegenwart*. Článečky jsou psány jasně a přístupně, prozrazují však velikou poučenost autora, která čtenáře uvádí do historického pozadí a teo-

logických principů křesťanské bohoslužby a jejích částí. Toto spojení zásadního teologického přístupu, který ani tu nejpraktičtější otázku neponechává bezmyšlenkovitosti, zvykovosti či holému pragmatismu, a laskavého, vskutku pedagogického přístupu k tomu, kdo otázku klade, patří – vedle věcných informací – k nejcennější stránce této útlé knížky. V pěkném překladu, respektujícím česká specifika, vykoná potřebné služby liturgické osvěty v našem zanedbaném prostředí.